

נייר עמדה בנושא

החלטת המחשלה לאשר את תיקון פקודת בתי הסוהר (מניעת נזקי שביתת רעב)

הרקע

ממשלת ישראל החליטה לאשר את "תיקון פקודת בתי הסוהר (מניעת נזקי שביתת רעב)". החלטה הממשלה באה לאפשר לבתי המשפט להזין בכפייה אסירי השובת רעב, אם יש חשש ממשי שבגין שביתת הרעב שלו, תיגרם תוך זמן קצר סכנה חמורה לבריאותו, וכמו כן להתיר הזנה בכפייה מתוך שיקולים הנוגעים לביטחון המדינה ולשלום הציבור.

מטרת נייר עמדה זה לבחון את הסוגיה מנקודת המבט היהודית.

המבט היהודי

- 1. רשות לאדם לסכן את עצמו סיכון מחושב לשיפור מצבו.** על פי ההלכה, יש רשות לאדם לסכן את עצמו כדי לשפר את מצבו, כגון למען פרנסתו (תלמוד בבלי, בבא מציעא קיב ע"א). כמו כן, מותר לחולה להיכנס לניתוח מסוכן כדי להתרפא.¹ שביתת הרעב נעשית על פי רוב כמוצא אחרון של האסיר לשיפור תנאיו. לכן, גם אם יש בה סיכון עצמי מסוים, היא חוקית.
- 2. איסור לאדם להיכנס לסיכון חיים ממש.** על פי היהדות, חייו של האדם ניתנו לו מאת הבורא, ואסור לו לפגוע בעצמו² גם למען ערך חשוב.³ איסור זה כולל גם פגיעה בגופו עקב הימנעות מאכילה.⁴ משום כך, אם ראה השופט שיש סבירות גבוהה לסכנה משמעותית לחייו של האסיר השובת שביתת רעב, הוא רשאי לפסוק שיש להזין בכפייה את האסיר שובת הרעב.
- 3. אחריות המדינה לשלום אזרחיה, במיוחד הנתונים לחסותה.** המדינה אחראית לחיי אזרחיה ולמניעת סכנות מהם,⁵ ועוד יותר לאסיר הנמצא באחריותה ותחת חסותה.⁶ לכן, אם ראה השופט שנסקפת סכנה ברורה וממשית לאסיר שובת הרעב, הוא רשאי להתיר להזין אותו בכפייה.
- 4. סכנה לרבים.** על פי ההלכה, המדינה רשאית לפגוע בזכויות הפרט, אם הן פוגעות בביטחון המדינה.⁷ משום כך, כשיש בסבירות גבוהה סכנה משמעותית לביטחון המדינה או לסדר בבית הכלא, ניתן להתיר הזנה כפויה של שובת רעב, גם אם לא נשקפת לחייו סכנה ברורה ומיידית.
- 5. הגבלת זכויות היא חלק מעונשו של האסיר.** אף על פי שמותר לאדם חופשי לשבות רעב, אם הוא סבור שהדבר מקדם את מטרותיו, עונש המאסר משמעותו הגבלת זכויות האדם. גם בימי חז"ל היה נהוג להעניש עבריינים על ידי הגבלת זכויותיהם.⁸ לכן מותר לשופט למנוע מן האסיר את זכותו היסודית לשבות רעב, בפרט אם יש בה משום מרי או המרדה, אף אם אינה כרוכה באלימות פיזית אקטיבית.
- 6. החלטת שופט.** כדי להזין בכפייה אסיר שובת רעב, יש צורך בהחלטת שופט או גורם אחר בעל שיקול דעת מוסרי רחב, מפני שלהכרעה מעין זו יש צורך לשקול את הזכות הבסיסית של האדם לשבות רעב לעומת האחריות הרפואית לחיי אדם והחשש לביטחון המדינה.

לסיכום, רבני "צהר" תומכים בתזכיר החוק, וסוברים שניתן להתיר לשופט להורות על הזנת אסיר בכפייה, אם יש סכנה ממשית לחייו או אם יש בשביתת הרעב שלו סכנה לביטחון המדינה.

- ¹ ר"י עמדין, מור וקציעה, אורח חיים, סימן שכח; ר"מ פיינשטיין, איגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן עד.
- ² תלמוד בבלי, עבודה זרה יח ע"א; רמב"ם, הלכות רוצח, פרק א, הלכה ד; "את דמכם לנפשותיכם אדרוש" – זה ההורג עצמו" (שם פרק ב, הלכה ג); שם הלכות חובל ומזיק, פרק ה, הלכה א; רדב"ז, סנהדרין יח, ו.
- ³ "שאם נהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו" (רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פרק ה, הלכה ד).
- ⁴ רמב"ם, הלכות דעות, פרק ג, הלכה א; שו"ת ר"י מגאש, סימן קפו; הרב יהודה זולדן, "שביתת רעב", תחומין טז (תשנ"ו), עמ' 273; "אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו, ולא לביישו ולא לצערו בשום דבר, אפילו במניעת איזה מאכל או משתה" (שולחן ערוך הרב, הלכות נזקי גוף ונפש ודיניהם, דין ד שולחן ערוך הרב, הלכות נזקי גוף ונפש ודיניהם, דין ד). לדיון נוסף בשביתת רעב לאור ההלכה, ראה הרב יהודה זולדן שם. השווה הרב מנחם פליקס, "וואף על פי כן: שביתת רעב", תחומין טז (תשנ"ו), עמ' 291.
- ⁴ רמב"ם, הלכות רוצח, פרק יא, הלכות ד-ו.
- ⁵ "לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות" (תלמוד בבלי, סוטה לח ע"ב); "ומנין שאם לא יצאו ועשו כל אלו, שכל דמים שנשפכו שם מעלה עליהם הכתוב כאילו הם שפכים? תלמוד לומר: 'והיה עליך דמים' (דברים יט, א)" (תלמוד בבלי, מועד קטן ה ע"א).
- ⁶ שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רצ, סעיף ז; רמב"ם, הלכות עבדים, פרק ט, הלכה ח.
- ⁷ רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ד, הלכות א-ז. לדיון מקום שיש סיכון חיים ממשי לרבים ראה גם שו"ת מהרשד"ם, חושן משפט, סימן שמד.
- ⁸ עזרא ז, כה-כו. וראה תלמוד בבלי מועד קטן טז ע"א; רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק כד, הלכות ט-י; שם הלכות רוצח, פרק ב, הלכות ד-ה; שולחן ערוך, יורה דעה, סימן שלד, סעיף ב. על זכותו של השלטון לנקוט באמצעים להגן על מעמדו במקרה של מרי, גם בלתי אלים, ראה: מלכים א א, לו-לז; רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ג, הלכה ח.